

Αχιλλέας Γ. Παπαδόπουλος
 Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
 Τμήμα: Νομικής (Α' εξάμηνο)
 Αριθμός Μητρώου : 13402004338
 Τηλέφωνο : 2106853576 / 6942615060

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
Εισαγωγή.....	2
Αρχαίες Ελληνικές Θεωρίες	
1.Εισαγωγικά.....	3
2.Μυκηναϊκή Περίοδος.....	3
3.Έθνος.....	4
4.Πόλις-κράτος.....	4
5.Πλάτων.....	6
6.Αριστοτέλης.....	7
Θεοκρατικές Θεωρίες	
7.Εισαγωγικά.....	9
8.Άγιος Αυγουστίνος.....	9
9.Βυζαντινή Αυτοκρατορία.....	10
10.Θωμάς Ακινάτης.....	10
11.Ζακ-Μπενίν Μπосуέ.....	11
12.Δάντης.....	12
Πολιτικές Θεωρίες από τον 16^ο έως τον 18^ο αιώνα	
13.Μακιαβέλι.....	13
14.Χομπς.....	14
15.Λοκ.....	15
16.Μοντεσκιέ.....	16
17.Ρουσό.....	16
Πολιτικές Θεωρίες του 19^{ου} αιώνα	
18.Φιλελεύθερος Εθνικισμός.....	18
19.Αναρχισμός.....	18
20.Κομμουνισμός.....	20
21.Καπιταλισμός.....	22
Πολιτικές Θεωρίες του 20^{ου} αιώνα	
22.Κομμουνισμός και Καπιταλιστική Δημοκρατία.....	25
23.Κέλσεν.....	26
Βασικά συμπεράσματα.....	27
Βιβλιογραφία.....	28
Περίληψη και λήμματα.....	29

Εισαγωγή

Στην αρχαία ελληνική μυθολογία ο Κράτος , γιός του Πάλλαντος και της Στυγός , αποτελούσε την προσωποποίηση της δύναμης και της κυριαρχίας και ήταν αδερφός της Βίας . Από αυτό προκύπτει η μία από τις δύο βασικότερες σημασίες του όρου “ κράτος ” η οποία έγκειται στην κυριαρχία , την δύναμη , την εξουσία κάποιου πάνω σε άλλους . Η δεύτερη σημασία του “ κράτους ” είναι η πολιτική και κοινωνική οργάνωση ανθρώπων σε συγκεκριμένη εδαφική έκταση και με ορισμένο φορέα εξουσίας ο οποίος αναλαμβάνει και την διοίκηση της οργάνωσης αυτής¹ .

Από τον ίδιο τον ορισμό του κράτους συμπεραίνεται ότι αυτό είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα και , επομένως , αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής του ανθρώπου . Για αυτό τον λόγο η έννοια , η φύση και η μορφή του κράτους μελετήθηκαν επισταμένα και ενδελεχώς από πληθώρα ερευνητών , επιστημόνων και , γενικότερα , από ανθρώπους του πνεύματος ήδη από τα πρώτα στάδια της ιστορίας . Το κράτος αναπτύχθηκε παράλληλα με την εξέλιξη και την πρόοδο των κοινωνιών , πέρασε πολλές φάσεις και άλλαξε πολλές μορφές στην συνεχή αναζήτηση των ανθρώπων για την ιδανική πολιτεία , την ουτοπία .

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τις κυριότερες θεωρίες που αναπτύχθηκαν σχετικά με το κράτος και οι οποίες επιχειρούν κατά βάση αφ' ενός να εξηγήσουν και να αιτιολογήσουν την αναγκαιότητα της ύπαρξής του και αφ' ετέρου να ασχοληθούν με τα επιμέρους στοιχεία και τις παραμέτρους του . Πολλές πολιτικές θεωρίες προτείνουν επίσης μοντέλα πολιτειών που – κατά τους συγγραφείς τους – αποτελούν την ιδανική πολιτεία , ένα όνειρο ανέφικτο μέχρι στιγμής .

Τόσο η έρευνα όσο και η ανάλυση του θέματος αυτού είναι περιορισμένη στην παρούσα εργασία και έγκειται κυρίως στα βασικότερα σημεία κάθε θεωρίας , ένα είδος “ περίληψης ” κάθε πολιτικής θεωρίας . Αυτό οφείλεται τόσο στην απειρία του γράφοντος ως προς την εκπόνηση εργασιών όσο και στο γεγονός ότι το συγκεκριμένο θέμα έχει τεράστια έκταση και βιβλιογραφία , καθώς καλλιεργείται διαρκώς για τουλάχιστον 2.500 χρόνια τώρα . Τέλος , η σειρά παράθεσης των πολιτικών θεωριών στην εργασία αυτή γίνεται χρονολογικά .

Το θέμα

¹ “Κράτος είναι οργανωμένη κοινωνία ανθρώπων , εγκατεστημένων σε συγκεκριμένη χώρα, η οποία ασκεί στα μέλη της αυτοδύναμη εξουσία ” Βλ. Δημητρόπουλου Ανδρέα , Γενική συνταγματική θεωρία , Αθήνα-Κομοτηνή , 2004 , σελ. 113

ΑΡΧΑΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

1.Εισαγωγικά

Στον ελλαδικό χώρο κατά τα χρόνια της αρχαιότητας (από την εποχή του Χαλκού ως τα αλεξανδρινά χρόνια) δεν υπήρξε ποτέ ενιαίο κράτος με την μορφή που το εννοούμε σήμερα . Αντιθέτως , υπήρχαν πολλά κράτη είτε με την μορφή της *πόλεως – κράτους* είτε με την μορφή του *έθνους* . Αυτές οι δύο μορφές αναλύονται παρακάτω .

Κάθε κράτος είχε διαφορετική μορφή οργάνωσης ανάλογα με τα γεωγραφικά , φυλετικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά του . Ωστόσο , είναι φανερό ότι όλα τα κράτη δομούνταν σύμφωνα με μια κοινή αντίληψη περί της μορφής του κράτους , η οποία επικρατούσε στον ευρύτερο ελλαδικό χώρο την εκάστοτε χρονική περίοδο .

2.Μυκηναϊκή Περίοδος

Κατά την μυκηναϊκή περίοδο επικρατεί μια μορφή κράτους η οποία χαρακτηρίζεται από τον συγκεντρωτικό της χαρακτήρα και την - ιδιαίτερα ανεπτυγμένη για την εποχή της - γραφειοκρατική της οργάνωση . Το οικονομικό , πολιτικό , διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο του κράτους αυτού είναι το ανάκτορο . Ο μονάρχης (ο “ *Φάναξ* ”, όπως ονομάζεται στην Γραμμική Β΄ γραφή) είναι ο απόλυτος άρχοντας του κράτους και προΐσταται κάθε εξουσίας : είναι ο ανώτατος πολιτικός και δικαστικός άρχων και ρυθμίζει τις οικονομικές σχέσεις τόσο σε διαπροσωπικό όσο και σε διακρατικό επίπεδο . Προΐσταται , επίσης , και της στρατιωτικής εξουσίας , αν και στον εν λόγω τομέα βοηθάται σημαντικά από τον “ *λαΦαγέτα* ” (στην Γραμμική Β΄) , τον ανώτερο αξιωματούχο του μυκηναϊκού κράτους , ο οποίος έχει τον βαθμό του αρχιστράτηγου . Για την άσκηση των υπολοίπων - πλην της στρατιωτικής - εξουσιών ο μονάρχης έχει στην διάθεσή του ένα καλά οργανωμένο γραφειοκρατικό σύστημα με έδρα το ανάκτορο.

Σε αντίθεση , όμως , με τις θεοκρατικές πολιτικές θεωρίες που εμφανίστηκαν αργότερα αλλά και με τους μονάρχες της Ανατολής κατά την ίδια χρονική περίοδο , ο μυκηναϊκός μονάρχης είναι καθαρά κοσμικός άρχοντας και δεν αναμειγνύεται καθόλου με την θρησκευτική εξουσία . Πιο συγκεκριμένα , ο *Φάναξ* δεν κατέχει το αξίωμα του αρχιερέα ούτε επικρατεί η πεποίθηση ότι αυτός είναι θεόσταλτος ή θείας καταγωγής .

3. Έθνος

Μετά το τέλος των μυκηναϊκών χρόνων ακολουθούν μεταναστεύσεις και μετακινήσεις πληθυσμών στον ελλαδικό χώρο (κυριότερη είναι η κάθοδος των Δωριέων) με αποτέλεσμα την μεταβολή των συνθηκών και την εμφάνιση δύο νέων μορφών κρατικής οργάνωσης . Οι δύο νέες μορφές κράτους είναι το *έθνος* και η *πόλις – κράτος* .

Το *έθνος*² αποτελεί παλαιότερη μορφή και χαρακτηρίζεται από στατικότητα . Κυριότερο χαρακτηριστικό του είναι ότι βασίζεται σε φυλετικά κριτήρια για την συγκρότησή του . Στην κορυφή της πυραμίδας του έθνους βρίσκεται ένας αρχηγός που κατά τους ιστορικούς χρόνους ονομαζόταν *ταγός* . Αναφέρεται , επίσης , και ως *αρχαγέτας* ή ως *βασιλεύς*. Πρέπει να επισημανθεί ότι ο ρόλος του βασιλέως διέφερε σημαντικά ανάλογα με την περιοχή ή την χρονική περίοδο . Για παράδειγμα , στα Ομηρικά Έπη ο βασιλεύς εμφανίζεται διακρινόμενος από απλότητα και δημοκρατικότητα ενώ στην δημοκρατική Αθήνα εμφανίζεται ως κατάλοιπο παλαιότερης εποχής και ο ρόλος του είναι περιορισμένος σε θρησκευτικά καθαρά καθήκοντα (“ *άρχων βασιλεύς* ”).

Η χαρακτηριστικότερη διαφορά του βασιλέως του έθνους από τον Φάνακτα της μυκηναϊκής περιόδου έγκειται στην δυνατότητα ελέγχου του άρχοντα . Ενώ ο Φάναξ ήταν υπεράνω πάσης κρίσεως και ελέγχου , ο βασιλεύς υπόκειτο στον έλεγχο είτε της συνελεύσεως των υπηκόων είτε – κυρίως – της συνελεύσεως των στρατιωτών , η οποία είχε μάλιστα και την εξουσία καθαιρέσεώς του . Επιπλέον , ο βασιλεύς ασκούσε τα καθήκοντά του συνεπικουρούμενος από το συμβούλιο των γεροντότερων και σοφότερων της φυλής (των “ *βουλευφόρων* ”) που σε αρκετές περιπτώσεις είχε λάβει θεσμοποιημένη μορφή , την *γερουσία* .

4. Πόλις – κράτος

Η *πόλις – κράτος* αποτελεί το γνωστότερο και χαρακτηριστικότερο πολιτικό σύστημα της Αρχαίας Ελλάδας . Η χαρακτηριστική ιδιομορφία της είναι ότι πρόκειται για πόλη πλήρως ανεξάρτητη που ασκεί αυτοδύναμη εξουσία στο εσωτερικό της και στα γειτονικά της εδάφη . Έφθασε στο απόγειο της δόξας της κατά την Κλασική Περίοδο , οπότε και προσέγγισε την τελειότερη έως τώρα μορφή του δημοκρατικού πολιτεύματος .

Οι πυρήνες των πόλεων – κρατών πιστεύεται ότι προήλθαν από ομάδες που αποκόπηκαν από τα έθνη κατά την χρονική περίοδο 1000 π.Χ. –

² “ Ο όρος *έθνος* δήλωνε αρχικά μια ομάδα με φυλετικό χαρακτήρα , όπως,λ.χ., ήταν οι Αχαιοί , οι Ίωνες και οι Δωριείς . ” Βλ. Ελλάς , τόμος Α΄ , εκδοτικός οργανισμός Πάπυρος , 1997 , σελ.180

800 π.Χ. και πρωτοεμφανίστηκαν στην ηπειρωτική Ελλάδα , στα νησιά του Αιγαίου και στην Δυτική Μικρά Ασία .

Τα αίτια του κατακερματισμού των εθνών σε κράτη με ιδιαίτερα περιορισμένη εδαφική έκταση (πρόκειται για πόλεις που αντιστοιχούν σε μικρομεσαίες για τα σημερινά δεδομένα πόλεις) δεν έχουν επιβεβαιωθεί ακόμα . Παρ'όλα αυτά , οι πόλεις – κράτη πληρούσαν τα σύγχρονα κριτήρια προσδιορισμού ενός κράτους³ καθώς υπήρχε συγκεκριμένος λαός και χώρα και η εξουσία της κάθε πόλεως – κράτους ήταν αυτοδύναμη και πλήρως ανεξάρτητη από κάθε εξωτερικό παράγοντα .

Οι πόλεις – κράτη καθ'όλη την διάρκεια της ζωής τους (από το 900 π.Χ. περίπου μέχρι τα μέσα του 4^{ου} αιώνα π. Χ. περίπου) πέρασαν από πληθώρα μεταβολών και εξελίξεων τόσο στον πολιτειακό και τον διοικητικό τομέα όσο και στην μορφή και την έκταση του κράτους . Ορισμένες πόλεις – κράτη δεν ήταν αυτόνομες κοινότητες αλλά ομοσπονδίες πόλεων με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την Βοιωτία , η οποία αποτελείτο από δώδεκα πόλεις , μια εκ των οποίων ήταν η Θήβα . Επίσης , υπήρχαν και ριζικές διαφορές στο πολίτευμα ανάλογα με την χρονική περίοδο ή την γεωγραφική θέση . Για παράδειγμα , η Αθήνα πέρασε από βασιλεία , τυρρανίδα , ολιγαρχία και δημοκρατία .

Δεν είναι δυνατή εδώ η ενασχόληση με όλες τις μορφές που πήραν οι πόλεις – κράτη σε όλη αυτή την περίοδο και για αυτό το λόγο το ενδιαφέρον θα εστιαστεί στην αθηναϊκή δημοκρατία των Κλασικών χρόνων . Οι κυριότεροι φορείς εξουσίας στην κλασική Αθήνα ήταν οι εννέα άρχοντες , η *Βουλή του Αρείου Πάγου* και η *Εκκλησία του Δήμου* .

Οι εννέα άρχοντες (ο “ επώνυμος άρχων ”, ο “ άρχων βασιλεύς ” , ο “ πολέμαρχος ” και οι “ θεσμοθέται ”) αποτελούσαν το εκτελεστικό όργανο της Αθηναϊκής πολιτείας και εκλέγονταν από την Εκκλησία του Δήμου με θητεία ενός χρόνου .

Η *Βουλή του Αρείου Πάγου* αποτελείτο από όσους είχαν διατελέσει άρχοντες και κατά τα πρώτα χρόνια της αθηναϊκής δημοκρατίας είχε σημαντικές εξουσίες , καθώς αποτελούσε το αθηναϊκό “ συμβούλιο των γερόντων ” , ένα παλαιότερο θεσμό αρκετά ισχυρό και με αξιοσημείωτο κύρος . Στη συνέχεια , όμως , και ιδιαίτερα μετά το 462 – 461 π.Χ. οι περισσότερες του εξουσίες τού αφαιρέθηκαν για να δωθούν στην Εκκλησία του Δήμου , ενώ αυτό περιορίστηκε κυρίως στην εκδίκαση των σοβαρότερων υποθέσεων της πόλης .

Η *Εκκλησία του Δήμου* αναδείχθηκε σε κυρίαρχο πολιτικό όργανο του αρχαιοελληνικού δημοκρατικού πολιτεύματος . Ουσιαστικά επρόκειτο για την ανώτατη αρχή της δημοκρατικής πολιτείας και από αυτήν απέρρεαν όλες οι εξουσίες . Πρέπει εδώ να επισημανθεί ότι δεν αποτελούσε πρωτοτυπία της αθηναϊκής δημοκρατίας αλλά ότι ,

³ Βλ. Δημητρόπουλου Ανδρέα , Γενική συνταγματική θεωρία , Αθήνα – Κομοτηνή , 2004 , σελ. 113

αντιθέτως, ονομαζόταν έτσι η επίσημη συνέλευση των πολιτών κάθε αρχαίας ελληνικής πόλεως – κράτους . Ωστόσο , στην Αθήνα αναπτύχθηκε περισσότερο και αποτέλεσε τον πυρήνα , το ζωτικό στοιχείο της λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος . Η ελευθερία του λόγου που επικρατούσε στην Εκκλησία του Δήμου ενσάρκωνε κατά τον καλύτερο τρόπο την ιδεολογία του δημοκρατικού κράτους , ότι δηλαδή όλοι οι ενεργοί πολίτες που είχαν πολιτικά δικαιώματα ήταν απόλυτα ίσοι αναμεταξύ τους , δεν υπέκειπταν σε διακρίσεις με βάση οικονομικά ή κριτήρια καταγωγής και όφειλαν να επιτελούν ενεργό ρόλο στην διακυβέρνηση του κράτους τους παίρνοντας τις σημαντικότερες αποφάσεις για όλα τα θέματα που αφορούσαν την πολιτεία .

Το δημοκρατικό αυτό πολίτευμα , με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την Αθηναϊκή Δημοκρατία , κατά πολλούς αποτελεί την ιδανικότερη μορφή κράτους που έχει εμφανιστεί μέχρι στιγμής . Το μεγάλο πλεονέκτημα της θεωρίας αυτής είναι η ενεργή συμμετοχή όλων των πολιτών στην διακυβέρνηση του κράτους τους και η δυνατότητα της ελεύθερης και χωρίς περιορισμούς έκφρασης της γνώμης κάθε πολίτη , η οποία οδηγούσε σε καλύτερη , βαθύτερη και σφαιρικότερη ανάλυση κάθε ζητήματος και , κατ'επέκτασιν , στην λήψη ορθότερων αποφάσεων .

5. Πλάτων

Πέρα , ωστόσο , από τις εφαρμοσμένες πολιτειακές δομές όπως τις παραπάνω , από τις οποίες δύνανται να διεξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα για την ευρύτερη άποψη περί κράτους που επικρατούσε κάθε χρονική περίοδο , υπήρξαν και σπουδαίοι στοχαστές που ασχολήθηκαν με την ιδανική δομή του κράτους και εξέφρασαν τις θεωρίες τους για αυτήν .

Ένας από τους σημαντικότερους ήταν ο *Πλάτων* , μαθητής του Σωκράτη , ο οποίος προτείνει στο έργο του “ *Πολιτεία* ” ένα πολιτικό μοντέλο που - κατά την γνώμη του – ήταν το ιδανικό , καθώς ήταν ανεπτυγμένο με κύριο γνώμονα την δικαιοσύνη . Ο Πλάτων θεωρούσε ότι η δικαιοσύνη ήταν αποτέλεσμα της αρμονίας που προέκυπτε όταν όλα τα πράγματα και όλοι οι άνθρωποι επιτελούσαν το έργο στο οποίο είχαν ταχθεί και δεν αναμιγνύονταν με τις ασχολίες των άλλων . Ο Πλάτων θεωρούσε την πολιτεία ως “ *άνθρωπο εν μεγάλω* ”⁴ , ότι δηλαδή η πολιτεία δεν ήταν τίποτα περισσότερο από μια μεγέθυνση του ανθρώπου . Αντιστοίχισε , επομένως , τα τρία μέρη της ψυχής του ανθρώπου (κατ'αυτόν) με τις τρεις τάξεις της ιδανικής του πολιτείας . Στο λογιστικόν μέρος αντιστοίχισε την τάξη των *φυλάκων* – *αρχόντων(βασιλέων)* , στο θυμοειδές την τάξη των *φυλάκων* – *επικούρων*

⁴ Βλ. Πλάτωνος , Πολιτεία , βιβλ. Δ' , κεφ. XI

και στο επιθυμητικόν την τάξη των *δημιουργών* . Η κατανομή των ανθρώπων στις τάξεις αυτές θα γινόταν με κριτήριο το μέρος της ψυχής που κυριαρχούσε στον κάθε άνθρωπο . Με αυτόν τον τρόπο ο Πλάτων θεωρούσε ότι κάθε άνθρωπος θα ενασχολείτο με αυτό που έπρεπε να ασχοληθεί οδηγούμενος στην αρμονία της ψυχής του . Και , εφ'όσον όλοι οι πολίτες της ιδανικής πολιτείας θα είχαν προσεγγίσει την αρμονία της ψυχής τους , θα εξασφαλιζόταν και η αρμονία της πολιτείας , η οποία θα την οδηγούσε στην απόλυτη δικαιοσύνη σε σχέση με κάθε θέμα . Και αυτή την πολιτεία που θα διεπόταν από απόλυτη δικαιοσύνη ο Πλάτων την θεωρούσε ως την ιδανική . Πρέπει εδώ να τονιστεί ότι ο Πλάτων είχε στο μυαλό του την πόλιν – κράτος , στα μέτρα της οποίας θα εφαρμοζόταν η ιδανική πολιτεία .

Το πολίτευμα που προτείνει ο Πλάτων δεν είναι τίποτα άλλο παρά μια μορφή αριστοκρατίας ,στην οποία όμως άρχουν οι πραγματικά άριστοι με κριτήριο την αξία τους και όχι την καταγωγή ή τον πλούτο τους . Πρόκειται δηλαδή για μια αριστοκρατία του πνεύματος .

6.Αριστοτέλης

Ο *Αριστοτέλης* , ένας από τους μεγαλύτερους πανεπιστήμονες που έζησαν ποτέ , εξέφρασε επίσης μια αξιοσημείωτη θεωρία περί κράτους , η οποία παρουσιάζεται και αναλύεται στο οκτάτομο έργο του “*Πολιτικά*”.

Όπως και ο Πλάτωνας , έτσι και ο Αριστοτέλης εξέφρασε την πολιτική του θεωρία στα μεγέθη της πόλεως – κράτους , καθώς αυτή ήταν η πραγματικότητα μέσα στην οποία ανέπτυξαν την σκέψη τους οι δύο μεγάλοι αυτοί φιλόσοφοι . Τότε η πόλις – κράτος εθεωρείτο , αν όχι η μοναδική , τουλάχιστον η ιδανικότερη μορφή που θα μπορούσε να έχει ένα κράτος .

Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι ο άνθρωπος είναι “ *φύσει πολιτικόν ζώον* ”⁵ και ότι για αυτό τον λόγο η κοινωνία υπάρχει από φυσική αναγκαιότητα . Επίσης , ακολουθώντας μια συλλογιστική πορεία από το μερικότερο προς το γενικότερο , συμπεραίνει ότι η πόλη είναι η ανώτατη μορφή ανθρώπινης κοινωνίας . Επομένως αφού , όπως θεωρεί ο Σταγίρητης φιλόσοφος , κάθε φυσικός οργανισμός σκοπεύει στο *αγαθό* – λόγω της εντελέχειας της φύσης – η πόλη ως η ανώτερη μορφή φυσικού οργανισμού θα σκοπεύει στο υπέρτατο αγαθό , το οποίο δεν είναι άλλο από την *ευδαιμονία* . Και , άπαξ και η πόλη κατακτήσει την ευδαιμονία , τότε και οι πολίτες της θα είναι ευδαίμονες . Επιπλέον , ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι την ιδανική αυτή πόλη πρέπει να την κυβερνά ο νόμος και μόνο αυτός και οι άνθρωποι απλά να τον υπηρετούν και να τον διαφυλάσσουν , για να καταστεί δυνατή η προαγωγή του *αγαθού βίου*

⁵ Αριστοτέλους , Πολιτικά , Βιβλ. Α' , 1253a , 3

των πολιτών . Διότι , σε αντίθεση με τους ανθρώπους οι οποίοι διαφθείρονται από την εξουσία και επηρεάζονται σημαντικά από τις άλογες ορμές και επιθυμίες τους , ο νόμος παραμένει λογικός , σταθερός και ανεπηρέαστος καθώς : “ άνευ ορέξεως νους ο νόμος εστίν ”⁶ . Ακόμη, ο Αριστοτέλης , παραμένοντας πιστός στην θεωρία του περί της *μεσότητας* , χαρακτηρίζει ως το καλύτερο ένα πολίτευμα “ μικτό ” , που τοποθετείται ανάμεσα στα τρία υπάρχοντα πολιτεύματα : την μοναρχία , την αριστοκρατία και την πολιτεία (δημοκρατία) . Προσθέτει , τέλος , ότι οι πολίτες της μεσαίας τάξεως θα πρέπει να υπερισχύουν προκειμένου να εφαρμόζεται έμπρακτα η μεσότητα που θα οδηγήσει την πόλη και όλους τους πολίτες στην ευδαιμονία .

Ο Αριστοτέλης υπήρξε ο πρώτος πολιτικός επιστήμονας και αυτός που έθεσε τις βάσεις για την ανάπτυξη της Πολιτικής Επιστήμης όπως την γνωρίζουμε σήμερα , αφού για να οδηγηθεί στην διαμόρφωση της δικής του πολιτικής θεωρίας βασίστηκε στα συμπεράσματά του από την μελέτη διακοσίων περίπου εφαρμοσμένων πολιτευμάτων της εποχής του . Επίσης , υπήρξε ο πρώτος που διαχώρισε την πολιτική εξουσία από την θρησκεία .

---

⁶ Αριστοτέλους , Πολιτικά , Βιβλ. Γ' , 1287a , 37

ΘΕΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

7.Εισαγωγικά

Μετά τις αρχαίες ελληνικές θεωρίες ακολουθεί μια εποχή κατά την οποία εμφανίζονται δύο αυτοκρατορίες , η αλεξανδρινή και η ρωμαϊκή , οι οποίες – σε αντίθεση με την προγενέστερη πόλιν-κράτος – απλώνονταν σε ολόκληρο σχεδόν τον τότε γνωστό κόσμο , ανατρέποντας ριζικά τα πολιτικά δεδομένα . Κατά την περίοδο αυτή εμφανίστηκαν δύο θεωρίες περί οικουμενικού κράτους , η Στωική και η Επικούρεια .

Με την κυριάρχηση του Χριστιανισμού στην Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία συντελέσθηκε μια ριζική αλλαγή στην πολιτική φιλοσοφία . Αναθεωρείται η σχέση Κράτους – Εκκλησίας , με την δεύτερη να αποκτά μεγαλύτερο ρόλο στα κοσμικά θέματα , σε αντίθεση με την Αρχαία Ελλάδα , όπου είχε παραμερισθεί τελείως .

8.Άγιος Αυγουστίνος

Ο Άγιος Αυγουστίνος ήταν ο πρώτος που απέδωσε στην πολιτική εξουσία ρόλο καθαρά θρησκευτικής προέλευσης . Πιο συγκεκριμένα , με το έργο του “ *De civitate Dei* (“ Η Πολιτεία του Θεού ”) ” εξέφρασε την θεωρία του σύμφωνα με την οποία το κράτος έχει ως κύριο έργο να αναδείξει τους “ εκλεκτούς ” ανθρώπους που θα οδηγούνταν στην Βασιλεία του Θεού και στην σωτηρία τους . Με άλλα λόγια , το κράτος , ως κοσμικός καθαρά παράγοντας , έπρεπε να βοηθά τους ανθρώπους στην προσπάθειά τους να κερδίσουν την σωτηρία τους από τον Θεό . Η κυβέρνηση , όποια και αν ήταν αυτή , είχε ως μόνο ρόλο κατά τον Άγιο Αυγουστίνο την επιβολή της τάξεως στις κοσμικές κοινωνίες , που τις θεωρούσε από την φύση τους “ μη καθαρές ” .

Ο Άγιος Αυγουστίνος , όντας άνθρωπος της εκκλησίας , προσανατόλισε την θεωρία του προς τον Θεό και θεώρησε ότι το κράτος είχε ως μόνη λειτουργία το να βοηθάει τους ανθρώπους να προσεγγίσουν Αυτόν όσο το δυνατόν περισσότερο . Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο της θεωρίας του νεοπλατωνιστή κληρικού , πάντως , ήταν ο *απόλυτος προορισμός* από τον οποίο διεπόταν . Ενστερνιζόμενος δηλαδή τις θεωρίες του Πλάτωνα , ο Άγιος Αυγουστίνος φρονούσε ότι κάθε τι είχε ένα σαφή προορισμό προς τον οποίο όφειλε να σκοπεύσει και με κάθε θυσία να τον προσεγγίσει .

9.Βυζαντινή Αυτοκρατορία

Μετά την διάλυση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας , ο κόσμος χωρίστηκε σε δύο μέρη : την Βυζαντινή Αυτοκρατορία και τα φεουδαρχικά κράτη της Δύσης . Όλα αυτά συμβαίνουν , όμως , την εποχή του Μεσαίωνα , μια εποχή κατά την οποία κάθε επιστήμη παύει ή λειτουργεί με τον πλέον υποτονικό τρόπο και η Εκκλησία ελέγχει και διαμορφώνει τα πάντα . Ήταν , επομένως , λογικό σε μια τέτοια εποχή και η Πολιτική Επιστήμη και Φιλοσοφία να ελεγχθεί και να καθοδηγηθεί πλήρως από την Εκκλησία .

Στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία , της οποίας ο πρωταρχικός σκοπός ήταν η επιβολή κράτους δικαίου και ενότητας του θρησκευτικού δόγματος στα εδάφη της καθώς και η διάδοση του Χριστιανισμού , η θεωρία που επικρατούσε για την πολιτική οργάνωση εντάσσεται στις θεοκρατικές πολιτικές θεωρίες .

Ο *βυζαντινός αυτοκράτωρ* , δηλαδή , αν και – σε αντίθεση με τις γνήσιες θεοκρατικές θεωρίες – δεν είναι θεοποιημένος ή ισάξιος του Θεού , ωστόσο θεωρείται ότι έχει επιλεγεί από τον Θεό και ότι μόνο υπό την θεία χάρη που Αυτός του παρέχει δύναται να “ ασκεί το λειτούργημά του ”⁷ . Ο αυτοκράτορας , επομένως , διατελεί τον ρόλο του προσωρινού εκπροσώπου του Θεού στην Γη μέχρι την Δευτέρα Παρουσία και την επάνοδο της Βασιλείας των Ουρανών .

10.Θωμάς Ακινάτης

Ο άγιος *Θωμάς ο Ακινάτης* , που έζησε τον 13^ο αιώνα μ.Χ. , υπήρξε θιασώτης της αριστοτελικής θεωρίας και για αυτό τον λόγο η πολιτική του θεωρία ομοιάζει ιδιαίτερα με την θεωρία του Αριστοτέλη περί κράτους . Η πολιτική του θεωρία εκφράζεται στα έργα του “ *Summa Theologiae* (“ Σύστημα Θεολογίας ”) ” και “ *De regimine* (“ Περί διακυβερνήσεως ”) ” .

Ο Ακινάτης ενστερνίζεται την άποψη του Αριστοτέλη ότι η πόλις – κράτος είναι η ανώτερη και τελειότερη μορφή της ανθρώπινης κοινωνίας καθώς επίσης και ότι η πολιτική εξουσία έχει ως κύριο στόχο την προαγωγή του *αγαθού* , που αποτελεί το μέσο για το “ *ευ ζην* ” των πολιτών , για την κατάκτηση δηλαδή της ευδαιμονίας από όλους τους πολίτες . Φρονεί , επίσης , όπως και ο Αριστοτέλης , ότι ο ιδανικός κυβερνήτης της πόλεως είναι ο νόμος , τον οποίο ορίζει ως “ πράξη που συνιστά ρύθμιση και μέτρο ” και ο οποίος εξασφαλίζει τόσο για την πόλη

⁷ Βλ. Καραγιαννόπουλου Ιωάννη , Το Βυζαντινό κράτος , εκδ. Βάνιας , Θεσσαλονίκη , 1993 , σελ . 243

όσο και για τους πολίτες την μεσότητα που είναι απαραίτητη για την προσέγγιση της ευδαιμονίας . Ο Ακινάτης , τέλος , αποκλίνοντας αυτή την φορά από την αριστοτελική πολιτική θεωρία , ταυτίζει την ευδαιμονία με την μακαριότητα της χριστιανικής διδασκαλίας , γράφοντας στο έργο του “ De regimine ” : “ Οι κυβερνήτες οφείλουν να καταστήσουν την ζωή πλήρη αγαθού , σε αρμονία με την αναζήτηση βίου επουράνιας μακαριότητας ” .

Ο Θωμάς ο Ακινάτης , όντας ενεργός χριστιανός αλλά και ένθερμος υποστηρικτής του Αριστοτέλη , εξέφρασε μια πολιτική θεωρία που αποτελεί , ουσιαστικά , την αριστοτελική πολιτική θεωρία προσαρμοσμένη στα μέτρα της χριστιανικής διδασκαλίας και πίστεως .

11. Ζακ-Μπενίν Μποσσύ

Ο Ζακ-Μπενίν Μποσσύ (Jacques – Benigne Bossuet) ήταν Γάλλος καθολικός επίσκοπος που έζησε τον 17^ο αιώνα . Πέρα από την θρησκευτική του δράση και συγγραφικό έργο ασχολήθηκε επίσης , μεταξύ άλλων , και με την πολιτική φιλοσοφία και εξέφρασε την δική του θεωρία περί κράτους στο σημαντικότερο πολιτικό του κείμενο “ Η Πολιτική , όπως συνάγεται από τους ίδιους τους λόγους της Αγίας Γραφής ” .

Ο Μποσσύ υποστήριξε ένα πολιτικό σύστημα ιδιαίτερα απολυταρχικό , καθώς πίστευε στην *ελέω Θεού* εξουσία των βασιλέων . Συγκεκριμένα , ανέπτυξε το δόγμα του “ *Θείου Δικαίου* ” , σύμφωνα με το οποίο κάθε νόμιμα συγκροτημένη κυβέρνηση αποτελούσε την έκφραση της βούλησης του Θεού και , επομένως , η εξουσία της ήταν ιερή και ορθή και κάθε κίνημα , επανάσταση ή ανταρσία εθεωρείτο πλήρως αβάσιμη και καταχρηστική , στα όρια του εγκλήματος . Ο Μποσσύ , ωστόσο , πέρα από την ισόβια ασφάλεια που εξασφάλιζε στον μονάρχη από οποιαδήποτε αντίδραση ή αντίλογο στο πολιτικό του σύστημα , τον επιφόρτιζε (τον μονάρχη) με πολύ μεγάλες και σοβαρές ευθύνες , επειδή όφειλε , αποτελώντας το “ *πρόσωπο του Θεού* ” στην Γη , να συμπεριφέρεται ανάλογα , να κυβερνά δηλαδή ως καλός “ *ποιμήν* ” τους υπηκόους του , να παραμένει πλήρως αδιάφθορος από την απόλυτη εξουσία που έχει στα χέρια του και , παρ’όλα αυτά , μεγαλοπρεπής και επιβλητικός .

Η πολιτική θεωρία του Μποσσύ είναι μία από τις αντιπροσωπευτικότερες των θεοκρατικών θεωριών , καθώς όλη η εξουσία συγκεντρώνεται στα χέρια ενός ανθρώπου που θεωρείται ότι έχει επιλεγεί από τον Θεό , έχει την θεία φώτιση και καθοδήγηση και αποτελεί τον απεσταλμένο Αυτού στην Γη .

12. Δάντης

Ο Δάντης (Dante) έζησε τον 14^ο αιώνα και εξέφρασε μια πολιτική θεωρία σύμφωνη με τα πρότυπα και τις αντιλήψεις της εποχής του , μια θεωρία άκρως απολυταρχική . Η θεωρία αυτή αναλύεται στο έργο του “*De monarchia* (“ Περὶ μοναρχίας ”) ” .

Ο Δάντης πίστευε ότι μόνο αν επικρατήσει οικουμενική ειρήνη θα καταφέρουν οι άνθρωποι να αναπτύξουν πλήρως και ανεμπόδιστα τις ικανότητες και τις ασχολίες τους . Για την επίτευξη αυτού του σκοπού έκρινε ως μόνο κατάλληλο πολίτευμα την *οικουμενική μοναρχία* , μια κοσμική αυτοκρατορία που θα κάλυπτε ολόκληρη την έκταση της Γης . Όπως ο ίδιος δηλώνει : “ μία μοναδική ηγεμονία που εκτείνεται σε όλα τα πρόσωπα στον χρόνο ” . Κύριος στόχος του πολιτεύματος αυτού είναι το να εξασφαλίσουν όλοι οι άνθρωποι πληρότητα ζωής μέσα από την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους , του “ είναι ” τους . Επίσης , η εξουσία του οικουμενικού αυτού μονάρχη πηγάζει απευθείας από τον Θεό και όχι εμμέσως από τον Πάπα και για αυτό είναι αναμφισβήτητη και υπεράνω πάσης κρίσεως και ελέγχου . Ο Δάντης θεωρούσε , τέλος , ότι η αυτοκρατορία αυτή ήταν ο “ νόμιμος διάδοχος ” της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας .

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ 16^ο ΕΩΣ ΤΟΝ 18^ο ΑΙΩΝΑ

13.Μακιαβέλι

Ο *Νικόλο Μακιαβέλι* (Machiavelli) ήταν Ιταλός πολιτικός φιλόσοφος. Η θεωρία που αυτός εξέφρασε ήταν ιδιαίτερα ριζοσπαστική και συζητήθηκε αρκετά . Εκφράζεται και αναλύεται στο έργο του “ *Ο Ηγεμών* ” .

Η καινοτομία του Μακιαβέλι στο πολιτικό επίπεδο ήταν το ότι αποσυνέδεσε την πολιτική εξουσία τόσο από την θρησκεία όσο και από την ηθική . Φρονούσε ότι στην πολιτική ο μονός νόμος που ίσχυε ήταν αυτός της ζούγκλας (ο νόμος του ισχυροτέρου) και , επομένως , ότι οι ηγεμόνες έπρεπε να είναι πλήρως απαλλαγμένοι και από θρησκευτικές επιταγές και από ηθικούς κανόνες . Στο έργο του δεν ασχολείται τόσο με την ανάλυση των πολιτευμάτων αλλά κυρίως με την φύση της ψυχής του ανθρώπου και το πώς θα πρέπει να είναι ο ηγεμόνας προκειμένου να επιβληθεί σε αυτήν . Ως πολιτεύματα αναγνωρίζει μόνο την δημοκρατία και την ηγεμονία , αλλά εστιάζει το ενδιαφέρον του στην δεύτερη την οποία θεωρεί και ορθότερη σύμφωνα με την πολιτική του φιλοσοφία . Ο Μακιαβέλι έκρινε ότι οι άνθρωποι είναι αχάριστοι , αδυνατούν να αφοσιωθούν πλήρως είτε σε ιδανικό είτε σε ηγέτη , δίνουν πάντα προτεραιότητα στο προσωπικό τους συμφέρον και όταν βρεθούν σε κατάσταση ανάγκης ή κινδύνου ξεχνούν οποιαδήποτε ευεργεσία ή όρκο και στρέφονται με το μέρος του νικητή (εν ανάγκη αλλάζουν στρατόπεδο) προκειμένου να διασφαλίσουν την ακεραιότητα και το ίδιον όφελός τους . Με βάση αυτά , ο ηγεμόνας , για να κυριαρχήσει επί των υπηκόων του , οφείλει να είναι ιδιαίτερα σκληρός , πονηρός , ανελήπτος , να εμπνέει δέος στους υπηκόους του και φόβο στους πάσης φύσεως εχθρούς του , να μην είναι πολύ γενναιοδωρος και , τέλος , να δίνει την εντύπωση ότι είναι φιλόανθρωπος , πιστός , ειλικρινής , με ψυχοπόνεση και ευλάβεια , ασχέτως αν πραγματικά είναι ή όχι . Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι ο Μακιαβέλι δεν απορρίπτει την αγάπη , την γενναιοδωρία , την εντιμότητα , την επιείκεια και , γενικότερα , τις αρετές ενός ηγεμόνα , απλά έχοντας μελετήσει τα υπάρχοντα (φεουδαρχικά κυρίως) κράτη της εποχής του κρίνει ότι αυτές οι αρετές οδηγούν πιο συχνά στην καταστροφή του ηγεμόνα παρά στην ανάδειξή του . Εφ’όσον , λοιπόν , πρωταρχικός στόχος του ηγεμόνα είναι η διατήρηση της εξουσίας του οφείλει να αποφεύγει ο,τιδήποτε δύναται να αντιστρατευθεί σε αυτήν και , κατ’επέκτασιν , και τις θετικές αρετές που πιθανόν αυτός να έχει .

Συνοψίζοντας , ο Μακιαβέλι στην πολιτική του θεωρία εκφράζει την άποψη ότι ο ηγεμόνας είναι ελεύθερος από οποιαδήποτε θρησκευτικά ή ηθικά διλήμματα να χρησιμοποιεί κάθε μέσο προκειμένου να διατηρήσει ή να αυξήσει την εξουσία του , καθώς αυτό θεωρείται το πλέον αναμενόμενο και λογικό αφού η πολιτική ομοιάζει με την ζούγκλα και επικρατεί και στις δύο ο νόμος της ζούγκλας .

14.Χομπς

Ο *Τόμας Χομπς* (Hobbes) εξέφρασε μια πολιτική θεωρία που επικρίθηκε έντονα για την σκληρότητα της , την δυσφήμιση του ανθρωπίνου φύλου , μέχρι και για αθεΐα του συγγραφέα της . Αυτή διατυπώνεται στο έργο του Χομπς “ *Leviathan* (“ Λεβιάθαν ”) ” .

Ο Χομπς συμεριζόταν την άποψη του Μακιαβέλι ως προς την ανθρώπινη φύση και , μάλιστα , προέβη σε πρωτάκουστα ωμούς ισχυρισμούς , όπως π.χ. ότι οι άνθρωποι είναι εκ φύσεως αντικοινωνικά όντα και ότι όταν συναναστρέφονται για οποιοδήποτε λόγο διακατέχονται μόνο από μια “ αγοραία συντροφικότητα ” και κανένα άλλο συναίσθημα . Επίσης , η μόνη ισότητα μεταξύ των ανθρώπων , την οποία αναγνώριζε ο Χομπς , είναι η ίση δύναμή τους να φονεύουν ο ένας τον άλλο . Ο Χομπς διέκρινε μια έντονη ανταγωνιστικότητα στην φύση του ανθρώπου , η οποία τον οδηγεί σε υπέρμετρη ματαιοδοξία και φιλοδοξία με απώτερο αποτέλεσμα τον *πόλεμο πάντων εναντίον πάντων* (*bellum omnium contra omnes*) . Βασισμένος , λοιπόν , στις παραδοχές του αυτές και στην άποψη ότι ο μόνος νόμος της φύσης είναι η *αυτοπροστασία* διατύπωσε την πολιτική του φιλοσοφία . Σε αυτήν υποστηρίζει ότι ο μόνος ικανός για να εξασφαλίσει αποτελεσματικά την αυτοπροστασία των πολιτών είναι ο *Λεβιάθαν* (ο κυβερνήτης) στον οποίο οι πολίτες όφειλαν να μεταφέρουν την ατομική τους ισχύ με μια μορφή κοινωνικού συμβολαίου . Πιο απλά , όλοι οι άνθρωποι υποτάσσονταν στον κυβερνήτη με την θέλησή τους και υπό τον όρο ότι αυτός θα τους παρείχε επαρκή προστασία . Η εξουσία του κυβερνήτη δεν υπόκειτο σε έλεγχο ή σε αφαίρεση παρά μόνο σε περίπτωση που αυτός δεν ασκούσε ικανοποιητικά τα καθήκοντά του .

Η πολιτική θεωρία του Χομπς , παρά το γεγονός ότι έδινε περιθώρια αλλαγής του ηγεμόνα σε περίπτωση κακής διακυβέρνησης και δεν πρότεινε ένα ακραία απολυταρχικό πολίτευμα (για τα δεδομένα της εποχής του) , ωστόσο κατακρίθηκε και μισήθηκε ευρέως κυρίως για την απαξιοτική και έντονα υποτιμητική στάση του φιλοσόφου απέναντι στο ανθρώπινο είδος και την φύση του .

15. Δοκ

Ο Τζων Λοκ (Locke) , Άγγλος πολιτικός φιλόσοφος , με την θεωρία που ανέπτυξε επηρέασε σημαντικά τα πολιτικά δεδομένα της εποχής του και προσέθεσε ορισμένα ζωτικής σημασίας νέα στοιχεία στην πολιτική σκέψη . Τα δύο έργα στα οποία αναπτύσσονται η θεωρία και οι αντιλήψεις του Άγγλου φιλοσόφου είναι τα : “ *Two treatises of Government* (“ Δύο πραγματείες περί διακυβερνήσεως ”) ” και “ *Letter concerning Toleration* (“ Επιστολή σχετικά με την ανεξιθρησκία ”) ” .

Ο Λοκ στις πραγματείες του αντιπαρατίθεται στο βασιλικό δόγμα , που ακόμα κυριαρχούσε σε πολλά κράτη της εποχής του και το οποίο κατοχύρωνε την μοναρχική εξουσία παρέχοντάς της ασφάλεια και προστασία από κοινωνικές αναταραχές και ανακατατάξεις . Θεωρούσε ότι η δύναμη κάθε εξουσίας , ασχέτως μορφής , απορρέει από ένα κοινωνικό συμβόλαιο μεταξύ κυβερνώντων και λαού , το οποίο δεσμεύει με υποχρεώσεις και τις δύο πλευρές . Επομένως , κατά την φιλοσοφία του Λοκ , η εξουσία περιορίζει την λειτουργία της μέσα σε ένα νομοθετικό πλαίσιο και δεν δρα ανεξέλεγκτα . Ο πρωταρχικός στόχος της είναι πάντοτε η εξασφάλιση ειρήνης και προστασίας για τον λαό καθώς και η επιδίωξη του κοινού αγαθού για την ευημερία ολόκληρης της κοινωνίας .

Παρά το γεγονός ότι ο Λοκ υποστήριξε μια συντηρητική διάρθρωση της κοινωνίας με περιορισμένη εκτελεστική εξουσία και τάχθηκε σαφώς υπέρ των ισχυροτέρων και ανωτέρων κοινωνικών τάξεων , ωστόσο εξέφρασε ορισμένα ιδιαίτερα φιλελεύθερα για την εποχή του στοιχεία . Υπήρξε , κατ’ αρχάς , ένθερμος υποστηρικτής της ανεξιθρησκίας , διακηρύσσοντας ταυτόχρονα ως φυσικό και αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα κάθε ανθρώπου τόσο την απόλυτη ελευθερία της συνείδησής του όσο και την ιδιοκτησία . Πρότεινε , επίσης , ως ιδανικό πολιτικό σύστημα ένα μικτό συνταγματικό πολίτευμα το οποίο , καθώς επίσης και ο στρατός , θα υπόκεινται σε κοινοβουλευτικό έλεγχο , σε μια προσπάθεια να διασφαλιστεί ως κύριος σκοπός της κοινωνίας η επιδίωξη του κοινού αγαθού .

Συνοψίζοντας , ο Τζων Λοκ – αν και διακρινόταν από κοινωνικό συντηρητισμό – υποστήριξε , ωστόσο , σθεναρά την ευθύνη των κυβερνώντων απέναντι στην πολιτεία και τους πολίτες , την αμερόληπτη απονομή της δικαιοσύνης , την ανεξιθρησκία και την ελευθερία κάθε ανθρώπου στην γνώμη και την έκφραση . Σημαντικό είναι , ακόμα , και το γεγονός ότι ο Άγγλος φιλόσοφος αντιστρατεύτηκε στην ολοκληρωτική – απολυταρχική οργάνωση του κράτους και δεν αναγνώριζε σε καμία περίπτωση την ελεύθερη από έλεγχο και κρίση διακυβέρνηση ενός μονάρχη ούτε τις απόψεις περί αλαθήτου ή θείκης φώτισης ενός ανθρώπου .

16.Μοντεσκιέ

Ο Μοντεσκιέ (Montesquieu) ήταν Γάλλος στοχαστής που έζησε τον 18^ο αιώνα . Το σημαντικότερο έργο του είναι το “ *L’ Esprit des Lois* (“Το Πνεύμα των Νόμων”)” .

Το έργο αυτό αποτελεί περισσότερο πραγματεία πάνω στα πολιτεύματα και την πολιτική εξουσία παρά αυτούσια θεωρία περί κράτους . Ο Μοντεσκιέ πίστευε στην απόλυτη τάξη που διέπει το σύμπαν – αδυνατούσε να δεχθεί ότι όλη η φύση αλλά και οι άνθρωποι ως σκεπτόμενα όντα ήταν προϊόντα της τύχης – και για αυτό εξέτασε διεξοδικά τις εκφράσεις του φυσικού δικαίου , τα ήθη και τα έθιμα ,τους νόμους και τους πολιτισμούς σε διάφορες και διαφορετικές μεταξύ τους εκφάνσεις . Το βασικότερο στοιχείο της πολιτικής φιλοσοφίας του είναι η τριμερής διάκριση της εξουσίας (για πρώτη φορά) σε : *νομοθετική* (που θεσπίζει τους κανόνες δικαίου) , *εκτελεστική* (που εφαρμόζει τους κανόνες δικαίου) και *δικαστική* (που επιλύει τις διαφορές που προκύπτουν από την εφαρμογή των κανόνων δικαίου) .

Παρά το γεγονός ότι ο Μοντεσκιέ δεν διατύπωσε κάποια ολοκληρωμένη πολιτική θεωρία , ωστόσο κληροδότησε στο ανθρώπινο γένος μια αρχή ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη και την σταθεροποίηση των δημοκρατικών πολιτευμάτων όπως τα γνωρίζουμε σήμερα . Και το γεγονός ότι σήμερα αυτή η αρχή θεωρείται αυτονόητη καταδεικνύει ακόμα καθαρότερα την σπουδαία αξία της . Σε αυτά αξίζει , τέλος , να προστεθεί και το ότι η θεωρία του Μοντεσκιέ επηρέασε σημαντικά τόσο τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής όσο και την Γαλλική Επανάσταση , στα πρώτα τους τουλάχιστον στάδια .

17.Ρουσό

Ο Γαλλοελβετός *Zan – Zak Ρουσό* (Jean – Jacques Rousseau) στην προσπάθειά του να αντιπαρατεθεί στον υπεραναλυτικό ορθολογισμό του Διαφωτισμού εξέφρασε μια πολιτική θεωρία ιδιαίτερα επαναστατική για τις αντιλήψεις της εποχής του . Τα κυριότερα έργα του , στα οποία ασχολείται με την πολιτική επιστήμη , είναι τα “ *Αιμίλιος* ” και “ *Περί κοινωνικού συμβολαίου* ” .

Ο Ρουσό πίστευε στην ισότητα όλων των ανθρώπων καθώς και στην ελευθερία τους . Το πασίγνωστο απόφθεγμά του : “ Ο άνθρωπος γεννιέται ελεύθερος , αλλά είναι παντού αλυσοδεμένος . ” ταρακούνησε συθέμελα την καθεστηκυία κοινωνική ιεραρχία και έδωσε το έναυσμα για την πολιτική συνειδητοποίηση και ενεργοποίηση των κατωτέρων στρωμάτων . Προκειμένου να αιτιολογήσει τις διάφορες μορφές περιορισμού που κάθε άνθρωπος αποκτά από την γέννηση του σε μια

κοινωνία , οι οποίες αντιστρατεύονταν στην θέση του για την φυσική ελευθερία του ανθρώπου , χρησιμοποίησε την έννοια της “ γενικής βούλησης ” , την οποία ορίζει ως ηθική βούληση με στόχο το γενικό αγαθό , στην οποία συμμετέχουν άμεσα και ενεργά όλοι οι πολίτες της κοινωνίας . Με αυτό τον τρόπο ο Ρουσό απέδωσε την συμμόρφωση των ανθρώπων με τους νόμους και τις ηθικές προσταγές στην ελεύθερη βούλησή τους με σκοπό να προσεγγίσουν συλλογικά το γενικό αγαθό , πράγμα κατορθωτό μόνο μέσω της γενικής βούλησης της κοινωνίας . Ωστόσο , απαραίτητη προϋπόθεση κατά τον Ρουσό για την επιτυχία της προσπάθειας αυτής αποτελεί το να είναι όλοι οι πολίτες της κοινωνίας ηθικοί άνθρωποι . Ο Ρουσό ως ιδανική μορφή κράτους πρότεινε την *Ομοσπονδιακή Ευρώπη* , μορφή που δεν πρόλαβε να αναλύσει περισσότερο .

Ο Ρουσό με τον επαναστατικό του χαρακτήρα και τις προοδευτικές του ιδέες ενέπνευσε μια γενιά φιλελευθέρων να επιδιώξει ένα κράτος που, με την βοήθεια ελευθέρων θεσμών , θα ωθούσε τον λαό στο να πράττει το καλύτερο δυνατό .

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ

18. Φιλελεύθερος Εθνικισμός

Ο εθνικισμός ως κοινωνικό – πολιτικό φαινόμενο είχε προβλεφθεί τον προηγούμενο αιώνα από τον Ρουσό , ο οποίος , όμως , ποτέ δεν τον υποστήριξε . Αντιθέτως , ο Ιταλός *Pasquale Stanislao Mancini* (Πασκουάλε Στανίσλαο Μαντσίνι) υπήρξε ο πιο ένθερμος και ενεργός θιασώτης του *Φιλελεύθερου Εθνικισμού* (Liberal Nationalism) . Τα κυριότερα έργα του είναι “ Τα καθήκοντα του ανθρώπου ” και “ Δοκίμια” .

Ο Μαντσίνι θεωρούσε ότι ήταν εφικτή η αρμονική συμβίωση ελευθέρων λαών σε μια μορφή “ αδερφότητας των εθνών ” , η οποία θα οδηγούσε στον αφοπλισμό των στρατοκρατικών εξουσιών ή δυνάμεων , στην αποδυνάμωση της ισχύος της Εκκλησίας και της φεουδαρχίας . Επίσης , φρονούσε ότι η αδερφότητα αυτή θα ανύψωνε τόσο την αξία όσο και το επίπεδο των λαών μέσω της παιδείας και της καθολικής ψηφοφορίας για την λήψη αποφάσεων . Ο Μαντσίνι , ιδιαίτερα ιδεαλιστής , είχε το ίδιο όραμα με τον Ρουσό : μια ενωμένη Ευρώπη αποτελούμενη από ελεύθερους λαούς που ξεπερνώντας τα τοπικά και εθνικά προβλήματα θα επιτύγχαναν την πανευρωπαϊκή αρμονία .

Το όραμα του Μαντσίνι αν και θεωρήθηκε απραγματοποίητος ιδεαλισμός και παρερμηνεύτηκε σε μεγάλο βαθμό με αποτέλεσμα την έξαρση εθνικιστικών κινημάτων στην Ευρώπη , ωστόσο αποτέλεσε προάγγελο ραγδαίων εξελίξεων του 20^{ου} αιώνα όπως είναι η Κοινή Αγορά και η Ευρωπαϊκή Ένωση .

19. Αναρχισμός

Κατά τον 19^ο αιώνα εμφανίστηκε ένα νέο ρεύμα που αμφισβήτησε κάθε μορφή εξουσίας αλλά και την τάση συγκέντρωσής της στα χέρια λίγων ή ακόμη και ενός . Ο *αναρχισμός* - όπως ονομάστηκε - δεν αποτελεί μία ενιαία πολιτική θεωρία αλλά ένα σύνολο πολιτικών δογμάτων και θέσεων διαφόρων φιλοσόφων και επιστημόνων με ένα κεντρικό άξονα και ορισμένα κοινώς παραδεκτά θεμελιώδη στοιχεία . Κυριότεροι εκπρόσωποί τους ήταν ο Γάλλος *Πιερ – Ζοζέφ Προυντόν* (Pierre – Joseph Proudhon) και οι Ρώσοι *Μιχαήλ Αλεξάντροβιτς Μπακούνιν* (Mikhail Bacounin) και *Πιότρ Αλεξέγεβιτς Κροπότκιν* (Pyotr Alekseyevich Kropotkin) .

Η κεντρική ιδέα του αναρχισμού , με την οποία συμμορφώθηκαν όλοι οι θιασώτες του ρεύματος και με βάση την οποία ανέπτυξε ο καθένας το

δικό του πολιτικό μοντέλο , έγκειται στη μη ύπαρξη καμίας μορφής εξουσίας και στην απόλυτη ισότητα όλων των ανθρώπων τόσο στο επίπεδο της προσωπικότητας όσο και στο επίπεδο της εξωτερικής δραστηριότητας . Όπως πρότεινε ο Προυντόν , ο “ προφήτης ” του αναρχισμού⁸ , τα κράτη και κάθε μορφή εξουσίας αλλά και ιδιοκτησίας έπρεπε να πάψουν να υφίστανται . Αυτή την άποψη του , μάλιστα , την διακήρυττε με την χαρακτηριστική φράση : “ *Η ιδιοκτησία είναι κλοπή* ” . Είναι απαραίτητο εδώ να σημειωθεί ότι ο Προυντόν δεν αντιστρατευόταν κάθε μορφή ιδιοκτησίας αλλά μόνο την έκφραση αυτής ως εκμετάλλευση της εργασίας και του μόχθου ενός άλλου ανθρώπου . Την ιδιοκτησία ως δικαίωμα κατοχής και χρήσης των απαραίτητων εργαλείων , μέσων και εδαφικών εκτάσεων από τον ίδιο τον εργάτη , τεχνίτη ή αγρότη την αναγνώριζε ως απαραίτητη για την εξασφάλιση της ελευθερίας και της αυτάρκειας του ανθρώπου .

Στην θεωρία του Προυντόν βασίστηκε ο Πιότρ Κροπότκιν για να διαμορφώσει το πιο ολοκληρωμένο πολιτικό μοντέλο του αναρχισμού . Αυτό αποτελείτο από απολιτικές , αποκεντρωμένες , συνεργατικές κοινωνίες που χαρακτηρίζονταν από ένα γενικότερο πνεύμα αλληλοβοήθειας και από την απόλυτη ελευθερία αφ’ ενός στην διάθεση αγαθών και υπηρεσιών και αφ’ ετέρου στην ανάπτυξη των δημιουργικών ικανοτήτων και της προσωπικότητας του κάθε ανθρώπου . Δεν προβλεπόταν σε αυτές η ύπαρξη καμίας εξουσίας , ούτε υπό μορφή κυβερνήσεως , ούτε στρατού , ούτε κλήρου , ούτε καν νομικού ή συνταγματικού πλαισίου . Θεμελιώδης αρχή της αναρχικής κοινωνίας ήταν η *κάλυψη των αναγκών* . Σύμφωνα με αυτήν , κάθε άνθρωπος θα έπαιρνε από τις κοινές αποθήκες ό,τι αυτός έκρινε αναγκαίο για την ικανοποίηση των αναγκών του , ασχέτως αν προσέφερε την ανάλογη εργασία στα κοινά ή όχι . Επίσης , οι εργασιακές συνθήκες της κοινωνίας αυτής , έτσι όπως τις όρισε ο Κροπότκιν , ήταν ιδιαίτερα ευχάριστες αλλά και ευνοϊκές για την παράλληλη πνευματική απασχόληση του ανθρώπου και την σφαιρικότερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του . Απαραίτητη προϋπόθεση , ωστόσο , για την θεμελίωση της αναρχικής κοινωνίας θεώρησε την ορθή και ενιαία εκπαίδευση των παιδιών με στόχο την ισόρροπη ανάπτυξη των φυσικών και πνευματικών ικανοτήτων τους .

Τέλος , ο Μιχαήλ Μπακούνιν , ο τρίτος και ο πιο επαναστατικός από τους τρεις “ πατέρες ” του αναρχισμού , εστίασε κατά βάση την προσοχή του στην εγκαθίδρυση των αναρχιστικών κοινωνιών . Σε αντίθεση με τον Προυντόν , ο οποίος πρότεινε την βαθμιαία προσέγγιση του στόχου αυτού μέσω της δημιουργίας συνεταιρισμών αμοιβαιότητας , ο Μπακούνιν φρονούσε ότι μόνο μέσω της αυθόρμητης , βίαιης και ανεξέλεγκτης επανάστασης του λαού - η οποία θα σάρωνε κάθε θεσμό ,

⁸ Ο ίδιος ο Μιχαήλ Μπακούνιν είχε δηλώσει : “ Ο Προυντόν υπήρξε ο δάσκαλος όλων μας ” .

εξουσία και νόμο - θα γινόταν δυνατή η επίτευξη του εν λόγω στόχου. Όπως πολύ χαρακτηριστικά διακήρυττε : “ Το πάθος για καταστροφή είναι και αυτό ένα δημιουργικό κίνητρο ” . Στο θέμα του ελέγχου ή μη της λαϊκής επανάστασης οφείλεται , επίσης , και η ρήξη μεταξύ του αναρχικού Μπακούνιν και του κομμουνιστή Μαρξ , ο οποίος θεωρούσε απαραίτητο τον έλεγχο και την καθοδήγηση της λαϊκής εξέγερσης από ένα κόμμα (το κομμουνιστικό) , ενώ ο Μπακούνιν βάσιζε την επιτυχία της επανάστασης στην ανεξέλεγκτη και “ τυφλή ” έκφραση της λαϊκής οργής. Τέλος , ο Μπακούνιν , διαφέροντας τόσο από τον Προυντόν όσο και από τον Κροπότκιν , θεωρούσε ως ιδανική οργάνωση της αναρχιστικής κοινωνίας την δική του θεωρία , γνωστή με το όνομα *Κολεκτιβισμός* . Αυτή αποδεχόταν μεν το ομοσπονδιακό σύστημα του Προυντόν αλλά θεωρούσε ταυτόχρονα απαραίτητη την κολεκτιβιστική κατοχή των μέσων παραγωγής , απορρίπτοντας έτσι την πρόταση του Προυντόν για τροποποίηση του θεσμού της ιδιοκτησίας . Από την άλλη πλευρά , ο Μπακούνιν , αντίθετα από τις απόψεις του “ αναρχικού κομμουνισμού (όπως ονομάστηκε η αναρχική θεωρία του Κροπότκιν) ” , όριζε ότι κάθε άνθρωπος θα λάμβανε όσα αγαθά και υπηρεσίες ανταποκρίνονταν στην δική του προσφορά εργασίας , σε μια εκδοχή της λαϊκής ρήσης : “ ό,τι δίνεις , παίρνεις ” .

Είναι φανερό ότι κάθε θιασώτης του ρεύματος του αναρχισμού ακολούθησε τον δικό του δρόμο και εξέφρασε την δική του εκδοχή για την αναρχική οργάνωση των ανθρωπίνων κοινωνιών . Σε γενικές γραμμές , πάντως , ο αναρχισμός δεν αναγνωρίζει κανένα θεσμό ή εξουσία οποιασδήποτε μορφής και βασίζεται στην απόλυτη ισότητα των ανθρώπων , την δίκαιη και ίση κατανομή όλων των αγαθών σε αυτούς και την επίλυση κάθε προβλήματος ή δυσκολίας μέσα σε ένα πνεύμα αλληλοβοήθειας και αλληλοσυμπαραστάσης που θα έχει καλλιεργηθεί σε όλους τους ανθρώπους χάρη σε μια ορθή και ολοκληρωμένη εκπαίδευση.

20. Κομμουνισμός

Ο κομμουνισμός αποτέλεσε , ίσως , την ριζοσπαστικότερη εφαρμοσμένη πολιτική θεωρία και έπαιξε σημαντικότατο ρόλο στην ιστορία της εξέλιξης της κρατικής οργάνωσης αλλά και γενικότερα . Επηρέασε καίρια εκατομμύρια ανθρώπων και δεκάδες κρατών , στάθηκε ο κυριότερος αντίπαλος της κεφαλαιοκρατικής – καπιταλιστικής κρατικής οργάνωσης και διαδραμάτισε ενεργό ρόλο σε πολλά σημαντικά γεγονότα του 19^{ου} αιώνα αλλά και στην διαμόρφωση της πολιτικής πραγματικότητας , όπως την γνωρίζουμε σήμερα . “ Απόστολος ” του κομμουνισμού θεωρείται ο *Καρλ Μαρξ* και “ πατέρας ” του ο *Λένιν* . Πρωτεργάτης του ρεύματος αυτού ήταν και ο *Ένγκελς* , στενός συνεργάτης και συνοδοιπόρος του πρώτου .

Ο Καρλ Μαρξ στα έργα του “ *Το Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος* (“ Manifest der Kommunistischen Partei ”) ” και “ *Το Κεφάλαιο* (“ Das Kapital ”) ” εκφράζει όλη την πολιτική θεωρία του και δομεί αναλυτικά την κομμουνιστική κοινωνία . Σε πρώτη φάση , ο Μαρξ απέρριψε κάθε μορφή εξουσίας ως μηχανισμό εκμετάλλευσης της εργασίας της πλειοψηφίας των ανθρώπων με μόνο στόχο το συμφέρον και την ευημερία μιας “ ανώτερης ” μειοψηφικής τάξης . Στα πλαίσια αυτά , θεώρησε το κράτος ως όργανο άσκησης της ταξικής αυτής εξουσίας , το οποίο καταπιέζει και στερεί τους ανθρώπους από την ελευθερία τους χρησιμοποιώντας διάφορους θεσμούς καταπίεσης όπως τους νόμους , την αστυνομία , τον στρατό και το σωφρονιστικό σύστημα. Είναι αναγκαίο σε αυτό το σημείο να σημειωθεί ότι ο Μαρξ στήριξε ολόκληρη την πολιτική του θεωρία σε οικονομικά θεμέλια. Πιο συγκεκριμένα , πίστευε ότι η οικονομία αποτελεί την “ *υλική βάση* ” της κοινωνίας και , επομένως , θεσμοί όπως η κρατική εξουσία , η θρησκεία , η ηθική και ο πολιτισμός εξαρτιόνταν απόλυτα από αυτή . Η κομμουνιστική κοινωνία , έτσι όπως την εξέφρασε ο Γερμανός φιλόσοφος (γεννημένος στην Τρηρ της Πρωσικής Ρηνανίας) , είναι πλήρως αταξική και όλα τα μέσα παραγωγής είναι δημόσια , υπό την έννοια ότι ανήκουν σε όλα τα μέλη της . Κύριος στόχος του βαθύτατα ανθρωπιστή Μαρξ ήταν η ανύψωση του συνόλου του λαού . Για αυτό τον λόγο , στην κομμουνιστική κοινωνία όλοι οι άνθρωποι δουλεύουν για το κοινό καλό , δεν καταπιέζονται από κάποια ανώτερη τάξη την οποία θα συντηρούν με την εργασία τους αλλά , αντίθετα , εργάζονται για να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα αγαθά για τους εαυτούς τους και τους συνανθρώπους (“ συντρόφους ” , όπως αυτοαποκαλούνταν) τους . Στην αταξική αυτή κοινωνία , σε αντίθεση με την αναρχική θεωρία , η οικονομία παραμένει υπό οργάνωση και υπάρχουν θεσμοθετημένοι κανόνες για την εύρυθμη λειτουργία της . Παρ’όλα αυτά , απουσιάζουν θεσμοί και μέτρα καταναγκασμού των πολιτών , αφού κάθε άνθρωπος εργάζεται πρόθυμα και συνειδητοποιημένα για την ευημερία του ιδίου , των συνανθρώπων του και της κοινωνίας και , επομένως , δεν υπάρχει κανένας λόγος να παρεκτραπεί της φυσιολογικής συμπεριφοράς . Χάρη σε αυτή την – ουτοπική κατά πολλούς – άποψη του Μαρξ το κράτος ως όργανο διακυβέρνησης και εξασφάλισης της ομαλότητας της κοινωνίας κρίνεται τελείως ανούσιο και χωρίς σκοπό ή έργο και , για αυτό , καταργείται επιτρέποντας στον άνθρωπο να γίνει “ *εξ’ολοκλήρου ανθρώπινος* ” . Στην τελική διαμόρφωση της θεωρίας αυτής , έτσι όπως περιληπτικά παρατέθηκε έως εδώ , βοήθησε ενεργά και ο Φρήντριχ Ένγκελς , ο οποίος υποστήριζε ότι : “ το κράτος θα εξαφανιστεί από μαρασμό ” (όταν υλοποιηθεί η θεωρία του κομμουνισμού) . Για το πέρασμα από τις υπάρχουσες κρατικές δομές στην επικράτηση της αταξικής κοινωνίας ο Μαρξ έκρινε ικανή μόνο την *σοσιαλιστική*

επανάσταση , μια ιδέα που αναλύθηκε περισσότερο και εφαρμόστηκε τελικά από τον Λένιν . Ο Λένιν , λοιπόν , σύμφωνος με την μαρξιστική θεωρία , έκρινε ότι απαραίτητο στάδιο για την μετάβαση από τον καπιταλισμό στον κομμουνισμό ήταν το σοσιαλιστικό . Μετά την – καθοδηγούμενη από το Κομμουνιστικό Κόμμα – επανάσταση του λαού (των έργατων , δηλαδή , και των αγροτών) θα εγκαθιδρυόταν η σοσιαλιστική κοινωνία , η οποία δεν είναι αταξική . Σε αυτήν τα μέσα παραγωγής έχουν περάσει μεν στα χέρια όλου του λαού αλλά οι κυρίαρχες τάξεις του προηγούμενου πολιτεύματος (κατά βάση η αστική τάξη) , αν και έχει χάσει κάθε εξουσία , δεν έχει παραιτηθεί ωστόσο ακόμα από τα δικαιώματά της . Για τον λόγο αυτό , η σοσιαλιστική κοινωνία διαθέτει κρατικό μηχανισμό , ο οποίος , όμως , είναι διαρθρωμένος υπό την μορφή της “ *δικτατορίας του προλεταριάτου* ” , στην οποία η διακυβέρνηση γίνεται καθαρά και μόνο από το *προλεταριάτο* , τις κατώτερες δηλαδή και μαζικότερες κοινωνικές τάξεις , τους εργάτες και τους αγρότες , με άλλα λόγια τον “ *λαό* ” κατά τους κομμουνιστές . Μόνο με αυτό τον τρόπο είναι δυνατή , κατά την μαρξιστική – λενινιστική θεωρία , η μετάβαση από το συγκεντρωτικό καπιταλιστικό κράτος στην αταξική κομμουνιστική θεωρία .

Η θεωρία του κομμουνισμού αποτέλεσε αντικείμενο έμπνευσης και επεξεργασίας για πολλούς φιλοσόφους , πολιτικούς και κοινωνικούς επιστήμονες και , γενικότερα , στοχαστές και έφθασε , μάλιστα , και στην υλοποίηση του ως μορφή πολιτειακής οργάνωσης για πολλά κράτη με γνωστότερα την Ρωσία και την Κίνα . Εξ’ αιτίας αυτού πήρε πολλές διαφορετικές μορφές , τροποποιήθηκε σημαντικά πολλές φορές , αποτέλεσε την βάση για την ανάπτυξη καίρια διαφορετικών θεωριών και, σε ορισμένες περιπτώσεις , παρερμηνεύθηκε . Είναι , πάντως , αδιαμφισβήτητο το γεγονός ότι επηρέασε όσο λίγες φιλοσοφικές θεωρίες – ίσως περισσότερο από όλες – το κοινωνικό , πολιτικό και οικονομικό στερέωμα αλλά και την ιστορία του ανθρωπίνου γένους γενικότερα .

21.Καπιταλισμός

Ο *Καπιταλισμός* δεν είναι πολιτική θεωρία και δεν εντάσσεται στο κεφάλαιο αυτό από χρονολογική απόψη αλλά λόγω του ότι αποτέλεσε τον μεγάλο αντίπαλο του κομμουνισμού . Πρόκειται για μια καθαρά οικονομική θεωρία , η οποία εμφανίστηκε τον 16^ο αιώνα , μετά την κατάρρευση των φεουδαρχικών κρατών . Σύμφωνα με αυτή δομήθηκαν όλα τα μεγάλα δυτικά κράτη από την εμφάνισή της μέχρι σήμερα . “Πατέρας” του κλασικής καπιταλιστικής θεωρίας είναι ο Άγγλος Άνταμ Σμιθ (Adam Smith) με το έργο του “ *Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations* (“ Έρευνα για την φύση και τα αίτια του πλούτου των εθνών ”)” .

Ως οικονομική θεωρία ο καπιταλισμός (ή *οικονομία της ελεύθερης αγοράς*) καθιέρωσε την ατομική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής μέσα σε ένα οικονομικό σύστημα όπου η παραγωγή κατευθύνεται σε μεγάλο βαθμό και η κατανομή του εισοδήματος διαφέρει ανάλογα με την λειτουργία της κάθε αγοράς . Το πρωτοποριακό στοιχείο που οδήγησε στην κατά κράτος επικράτηση του καπιταλισμού ως πολιτικο-οικονομικού συστήματος παγκοσμίως είναι το ότι το πλεόνασμα της παραγωγής χρησιμοποιείται για την αύξηση της παραγωγικής δυνατότητας , αντί να αναλίσκονται σε μη παραγωγικά έργα . Πιο απλά , ό,τι περίσσευε μετά την κατανάλωση της παραγωγής δεν χαρμιζόταν σε επιβλητικά μνημεία ή , γενικότερα , σε έργα επίδειξης του άρχοντα ή των κυβερνώντων της κοινωνίας , αλλά αποτελούσε την βάση για την περαιτέρω βελτίωση των παραγωγικών μέσων και , κατ'επέκταση , για την αύξηση της παραγωγής ακόμα περισσότερο . Επίσης σημαντικό ήταν και το γεγονός ότι στο κεφαλαιοκρατικό (καπιταλιστικό) σύστημα τα μέσα παραγωγής βρίσκονταν στα χέρια ιδιωτών , αφήνοντας έτσι ελεύθερη την ιδιωτική πρωτοβουλία , η οποία – ωθούμενη από τη φιλοδοξία , τη φιλοπρωτία και την ματαιοδοξία της ανθρώπινης φύσης – κυριολεκτικά “ έκανε θαύματα ” . Μέσα στα πλαίσια του καπιταλισμού δόθηκε , λόγω των ανωτέρω , μεγάλη αξία στο *χρήμα* , το οποίο – ως νομισματικός κανόνας – εμφανιζόταν ως το μέσο για την κατάκτηση κάθε ευτυχίας και ευημερίας και αποτέλεσε από εκεί και έπειτα τον πρωταρχικό σκοπό των ανθρώπων . Ο ισχυρότατος ανταγωνισμός , ωστόσο , και οι περιορισμένες ποσότητες του πλούτου (προσωποποιημένες πλέον ως χρήμα) αποτέλεσαν ανασταλτικό παράγοντα για την οικονομική επιτυχία των περισσοτέρων ανθρώπων , επιτρέποντας την ανέλιξη αυτή μόνο σε λίγους , τους *κεφαλαιούχους* ή *καπιταλιστές* . Τέλος , όσον αφορά την οικονομική πλευρά του καπιταλιστικού συστήματος , αξίζει να αναφερθεί ότι από τον 16^ο έως τον 18^ο αιώνα κύρια πηγή κεφαλαίων ήταν το εμπόριο και – λιγότερο – η έγγεια ιδιοκτησία ενώ από τον 18^ο αιώνα και μετά επίκεντρο της καπιταλιστικής κοινωνίας αποτέλεσε η βιομηχανία .

Ο καπιταλισμός , ως οικονομική θεωρία , εξέφραζε ένα μοντέλο οικονομικής διάρθρωσης της κοινωνίας , το οποίο ήταν αναγκαίο να πλαισιώνεται και από το κατάλληλο κοινωνικο-πολιτικό και θεσμικό σύστημα . Με γνώμονα αυτό το σκεπτικό και υπό την επίδραση αρχικά του *μερκαντιλισμού* (εμποροκρατισμού) και έπειτα του πολιτικού φιλελευθερισμού που επικράτησε τον 19^ο , κυρίως , αιώνα οι κοινωνίες άρχισαν να διαμορφώνουν ένα ευρύτερο και πιο ολοκληρωμένο πολιτικό σύστημα του καπιταλισμού . Εδραιώθηκαν οι θεμελιώδεις κοινωνικές συνθήκες , επικράτησαν τα ενιαία νομισματικά συστήματα και θεσμοθετήθηκαν οι απαραίτητοι νομικοί κώδικες , αναγκαίες προϋποθέσεις για την οικονομική ανάπτυξη . Η φιλελεύθερη άποψη του

laissez – faire , laissez – passer (θεμέλιο της καπιταλιστικής θεωρίας) που ενέκειτο στην ελεύθερη δράση των ιδιωτικών δυνάμεων στην οικονομική αγορά χωρίς καμία παρέμβαση από το κράτος δεν ευόδωσε τελικά και οδήγησε όλα τα καπιταλιστικά κράτη της Δύσης – μεγάλα και μικρά – στην οικονομική καταστροφή , το “ *κραχ* ” του 1929 – 1930 . Παρ’όλα αυτά , το καπιταλιστικό σύστημα επανέκαμψε (κυρίως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο) τροποποιημένο και ισχυρότερο . Η βασική αλλαγή στο καπιταλιστικό κράτος μετά το *κραχ* του ’29 ήταν το ότι ο κρατικός μηχανισμός αναλαμβάνει πλέον – πέρα από την δικαστική , νομοθετική και εκτελεστική εξουσία – και ενεργό παρεμβατικό ρόλο στην οικονομική ζωή της κοινωνίας ρυθμίζοντας , ελέγχοντας και , όπου χρειάζεται , παρεμβαίνοντας στις οικονομικές συναλλαγές των ιδιωτών .

Το καπιταλιστικό σύστημα ως πολιτικό (υπό μορφήν αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας) , κοινωνικό και οικονομικό μοντέλο διάρθρωσης του κράτους έπαιξε πρωταρχικό ρόλο για την ανάπτυξη των ανθρωπίνων κοινωνιών από τον 16^ο αιώνα και μετά και αποτελεί ακόμα και σήμερα τον τρόπο οργάνωσης των περισσότερων κρατών . Αφού διένυσε μια μεγάλη πορεία (περίπου 400 χρόνια) και πέρασε από πολλά μεταβατικά στάδια , κατά τα οποία διόρθωσε πολλές ατέλειες και αδυναμίες του και εκδημοκρατικοποιήθηκε σημαντικά , έφτασε στην σημερινή ώριμη μορφή του και θεωρείται πλέον από πολλούς το τελειότερο εφαρμοσμένο πολιτικό σύστημα .

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

22. Κομμουνισμός και Καπιταλιστική Δημοκρατία

Ο 20^{ος} αιώνας δεν γέννησε πολλές σημαντικές πολιτικές θεωρίες . Κυριάρχησαν κατά βάση οι δύο βασικότερες πολιτικές θεωρίες : ο καπιταλισμός και ο κομμουνισμός . Αναδείχθηκε , επίσης , σημαντικά στα πλαίσια του πρώτου η δημοκρατία , δημιουργώντας το ευρύτατα διαδεδομένο σήμερα πολιτικό μοντέλο της καπιταλιστικής δημοκρατίας .

Κατά την χρονική αυτή περίοδο συντελέστηκε και η μεγάλη αναμέτρηση μεταξύ του καπιταλισμού και του κομμουνισμού (με αποκορύφωση τον Ψυχρό Πόλεμο μεταξύ των ΗΠΑ και της Ρωσίας) . Επίσης , έλαβε χώρα η εφαρμογή του κομμουνισμού από τον Λένιν και τον Στάλιν , η παρερμηνεύσή του , η παρακμή και η τελική του κατάρρευση . Η κατάρρευση της αταξικής κοινωνίας , η οποία προκλήθηκε κατά βάση από την άρνηση των κυβερνώντων των σοσιαλιστικών κοινωνιών να παραιτηθούν της εξουσίας που είχαν για να επιτευχθεί η μετάβαση , έθεσε στην κομμουνιστική θεωρία το σοβαρότατο πρόβλημα του αν η ανθρώπινη φύση είναι δυνατόν να παραιτηθεί κάθε ματαιοδοξίας , φιλοδοξίας και τάσης ανάδειξης και υπερίσχυσης έναντι των άλλων , ώστε να κατορθωθεί η απόλυτη ισότητα μεταξύ των ανθρώπων . Αυτό το πρόβλημα επιχείρησαν να λύσουν πολλοί μαρξιστές φιλόσοφοι , οι οποίοι πρότειναν διάφορες τροποποιημένες εκδοχές της μαρξιστικής θεωρίας όπως για παράδειγμα ο *Λέων Τρότσκι* , ο *Χέρμπερτ Μαρκούζε* , ο *Λουί Αλτουσέρ* και ο *Αντόνιο Γκράμσι* . Ο τελευταίος , μάλιστα , σφοδρός πολέμιος της καπιταλιστικής δημοκρατίας , δήλωνε χαρακτηριστικά : “ Η δημοκρατία είναι ο χειρότερος εχθρός μας . Οφείλουμε να είμαστε έτοιμοι να αγωνιζόμαστε εναντίον της , διότι αυτή θαμπώνει την καθαρή διαίρεση των τάξεων ” .

Και ο καπιταλισμός ως θεωρία υπέστη σημαντικές αλλαγές και τροποποιήσεις και , αφού συνενώθηκε με το κράτος δικαίου , την αντιπροσωπευτική δημοκρατία και την γενική παραδοχή της *λαϊκής κυριαρχίας* ως της μόνης πηγής εξουσίας , διαμόρφωσε τα σημερινά δημοκρατικά κράτη . Πιο συγκεκριμένα , το σημερινό δημοκρατικό κράτος αναδύθηκε μέσα από ένα ψηφιδωτό απόψεων επιστημόνων , θεωριών φιλοσόφων και γενικότερων συμπερασμάτων από πληθώρα γεγονότων . Σε αυτό οφείλονται , άλλωστε , και οι διαφορές που παρουσιάζουν ως προς την διάρθρωσή τους τα διάφορα κράτη μεταξύ τους . Ορισμένα κοινά για όλα τα κράτη και θεμελιώδη για τις σημερινές δημοκρατίες στοιχεία είναι η ανάδειξη του λαού στην μοναδική πηγή και φορέα της κρατικής εξουσίας , η θεσμοποίηση και εγκαθίδρυση του

κράτους δικαίου⁹ , η διάκριση των εξουσιών (σε νομοθετική , εκτελεστική και δικαστική) και η ανάθεση της άσκησης της εξουσίας σε αντιπροσώπους του λαού , οι οποίοι επιλέγονται , άμεσα ή έμμεσα , από αυτόν και έχουν ως μόνο στόχο το να υπηρετούν αυτόν (αντιπροσωπευτική δημοκρατία) . Στην καπιταλιστική δημοκρατία , επιπλέον , δεν υπάρχει εμφανής διαίρεση σε κοινωνικές τάξεις αν και , παρ'όλα αυτά , υπάρχει κοινωνικός διαχωρισμός των πολιτών ανάλογα με τις οικονομικές τους δυνατότητες (το κεφάλαιό τους δηλαδή) χωρίς όμως αυτός να στερεί τους πτωχότερους και τους ασθενέστερους από τα δικαιώματα και τις υπηρεσίες που είναι κοινές για όλους . Επίσης , στα σημερινά δημοκρατικά πολιτεύματα κατοχυρώνονται συνταγματικά η απόλυτη ισότητα όλων των ανθρώπων και η πλήρης ελευθερία βούλησης, έκφρασης και δράσης τους σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής . Η αρμονία και η ομαλή λειτουργία της κοινωνίας αυτής εξασφαλίζεται χάρη σε θεσμοποιημένους κανόνες δικαίου και στα αρμόδια όργανα που αναλαμβάνουν την εφαρμογή τους .

23.Κέλσεν

Ο αμερικανικής υπηκοότητας Αυστριακός Χανς Κέλσεν ήταν καθηγητής νομικών , δικαστικός και συγγραφέας και εξέφρασε μια δική του πολιτική θεωρία , την “ καθαρή ” θεωρία , στα έργα του “ Κύρια προβλήματα του δόγματος του Διεθνούς Δικαίου (“ Hauptprobleme der Staatsrechtslehre ”) ” , “ Η γενική θεωρία του Δικαίου και του Κράτους (“ General Theory of Law and State ”) ” και “ Οι αρχές του Διεθνούς Δικαίου (“ Principles of international Law ”) ” .

Ο Κέλσεν , βασισμένος στον ορισμό του κράτους κατά το Συνταγματικό Δίκαιο¹⁰ , εξίσωσε το κράτος με το Δίκαιο υπό την έννοια ότι το πρώτο δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα ιδεατό συγκρότημα νομικών κανόνων , οι οποίοι , σύμφωνοι με τις αρχές της ηθικής και της κοινωνιολογίας , θα ρυθμίζουν κάθε ανθρώπινη συμπεριφορά και δραστηριότητα με δεοντολογικό σκοπό , να πράττουν δηλαδή οι άνθρωποι αυτά που πρέπει ναπραχθούν .

⁹ “ Με τον όρο “ Κράτος Δικαίου ” , εννοούμε ένα Κράτος με δημοκρατικό πολίτευμα , όπου πρωταρχικό δικαίωμα του Λαού θα είναι να εκλέγει τη Κυβέρνηση του ελεύθερα και με δημοκρατική διαδικασία , και στη συνέχεια να την ελέγχει χωρίς να φοβάται ... ” , Νίκος Δ. Πετρούτσος , Το Κράτος Δικαίου και πώς θα το αποκτήσουμε , Αθήνα , 1993 , σελ. 46 .

¹⁰ Το Συνταγματικό Δίκαιο αναγνωρίζει το Κράτος ως νομικό πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου , το οποίο ασκεί στα γεωγραφικά όριά του αυτοδύναμη (εξ'ιδίου δικαίου) πολιτική εξουσία . Βλ. Κώστας Γ. Μαυριάς , Συνταγματικό Δίκαιο , Αθήνα – Κομοτηνή , 2004 , σελ. 56

Βασικά συμπεράσματα

Το κράτος , ως μορφή οργάνωσης και διοίκησης της κοινωνίας , απασχόλησε τον άνθρωπο από τα πρώτα κίόλας στάδια της συγκρότησής του σε κοινωνίες . Ο ιδανικός τρόπος για να διαρθρωθεί και να διακυβερνηθεί η κοινωνία αποτέλεσε την χίμαιρα πολλών επιστημόνων και φιλοσόφων . Κοινή παραδοχή , ωστόσο , είναι ότι το κράτος οφείλει να έχει ως πρωταρχικό του στόχο το *κοινό αγαθό* της κοινωνίας , την ευημερία και την ευτυχία δηλαδή όλων των πολιτών . Εκφράστηκαν πολλές διαφορετικές θεωρίες , ορισμένες εκ διαμέτρου αντίθετες μεταξύ τους , αλλά από όσες εφαρμόστηκαν καμία δεν κατάφερε να προσεγγίσει τον στόχο αυτό . Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στην ανθρώπινη φύση , η οποία επιβουλεύεται και ανταγωνίζεται τον συνάνθρωπο και διψά για την προσωπική διάκριση , ανάδειξη και ισχυροποίηση .

Παρά το γεγονός ότι το ιδανικό κράτος αποτελεί μια ουτοπία – με τα έως τώρα δεδομένα , τουλάχιστον – ωστόσο η πορεία και η εξέλιξη της Πολιτικής Επιστήμης μέσα από τους αιώνες έχει δώσει καρπούς όπως η σημερινή δημοκρατία και αφήνει βάσιμες ελπίδες ότι , μελετώντας ενδελεχώς κάθε νέο πολίτευμα και θεωρία περί κράτους , θα οδηγεί το ανθρώπινο είδος σε συνεχώς καλύτερα , ορθότερα και βελτιωμένα κρατικά συστήματα τα οποία θα πλησιάζουν όλο και περισσότερο την ιδανική πολιτεία .

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αριστοτέλης , Αθηναίων Πολιτεία , Αθήνα , Βιβλιοπωλείο της “Εστίας”, 1980 .

- Ο ίδιος , Πολιτικά , Αθήνα , Πάπυρος , 1939 .

Δημητρόπουλος Ανδρέας , Γενική Συνταγματική Θεωρία , Αθήνα – Κομοτηνή , Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα , 2004 .

Ελλάς , Τόμος Α’ (συνολικός αριθμός τόμων : 2) , Αθήνα , Πάπυρος , 1997 .

Καραγιαννόπουλος Ιωάννης , Το Βυζαντινό Κράτος , Θεσσαλονίκη , Εκδόσεις ΒΑΝΙΑΣ , 1993 .

Μακιαβέλι Νικόλο , Ο Ηγεμόνας , Αθήνα , Εκδόσεις Γαλαξία , 1963

Μαυριάς Κώστας , Συνταγματικό Δίκαιο , Αθήνα – Κομοτηνή , Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα , 2004 .

Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα , τόμοι 61 , Αθήνα , Πάπυρος , 1996 .

Πετρούτσος Νίκος , Το Κράτος Δικαίου και πώς θα το αποκτήσουμε , Αθήνα , 1993 .

Πλάτωνας , Πολιτεία , <http://www.omhros.gr/kat/History/txt/cl/Plato.htm>

Πουλαντζάς Νίκος , Πολιτική εξουσία και κοινωνικές τάξεις , Εκδόσεις Θεμέλιο , 1985 .

Ρουσοπούλου Έλλη , Περί διακυβερνήσεως ελευθέρων ανθρώπων , Αθήνα , 1984 .

Ξενόγλωσσα:

Rousseau Jean – Jacques , Du contrat social , Παρίσι , Classiques Larousse .

Περίληψη

Η εργασία αυτή πραγματεύεται τις σημαντικότερες θεωρίες περί κράτους . Παραθέτει , δηλαδή , περιληπτικά την βασική ιδέα και τα κυριότερα στοιχεία κάθε πολιτικής θεωρίας που μελετάται εδώ . Επίσης , παρατίθενται και τα έργα των πολιτικών φιλοσόφων - στα οποία αναλύουν διεξοδικά τις θεωρίες τους – για τυχόν επιθυμητή αναδρομή του αναγνώστη . Πρέπει να επισημανθεί , ακόμα , ότι οι πολιτικές θεωρίες που παρατίθενται εδώ συγκαταλέγονται μεν στις σημαντικότερες πολιτικές θεωρίες αλλά , από την άλλη , δεν είναι όλες . Αρκετές θεωρίες με ιδιαίτερα ενδιαφέροντα στοιχεία έχουν παραλειφθεί λόγω της αδυναμίας συγκέντρωσης επαρκούς βιβλιογραφίας για αυτές καθώς και του περιορισμένου μεγέθους της εργασίας .

Λήμματα

- Θεωρία περί κράτους
- Κοινωνικό συμβόλαιο
- Κοινό αγαθό
- Κράτος
- Μορφές κυβερνήσεως
- Μορφές πολιτεύματος
- Πολιτική Επιστήμη

Summary

This project focuses on the most important *theories of State* . As theory of State is defined a particular political theory , expressed by a philosopher or a political scientist , that deals with the ideal organization and government of the human society . In this assignment there is a summary of the basic idea and the fundamental elements of each theory . There is also reference to the works of the political philosophers for any desired further information of the reader . It should be taken into account, though , that because of the large number of the political theories and the lack of bibliography in Greek for some of those , some important political theories have not been included in this project .

Key words

- Forms of government
- Political Science
- Social contract
- State